

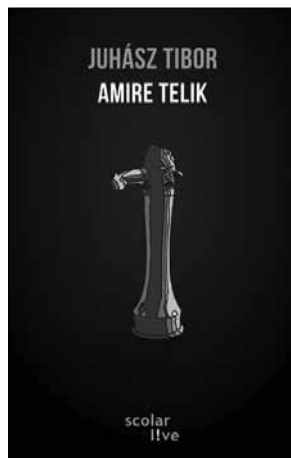
ESZTÉTIKAI SEGÉLYKIÁLTÁS

Juhász Tibor: Amire telik

Juhász Tibor első kötete 2015-ben jelent meg, azóta írt két további könyvet, és fáradhatatlanul szerkeszt – jelenleg a *Pannon Tükör* versrovatát, illetve három online fórumot (az *Irodalmi Szemle* és a *Kortárs Online* felületét, továbbá a *Kulter.hu*-t). Ezen felül *Lyukóvölgy* munkacímével készülöben van egy szociográfiája is, tehát – mind szerkesztőként, mind szépíróként – meglehetősen termékeny pályakezdést tudhat magáénak. Az intenzív – többnyire méltató – kritikai figyelem pedig azt mutatja, hogy nem pusztán mennyiségi, hanem minőségi értelemben is számottevő munkát végez.

Az Apokrif és a FISZ gondozásában megjelent első verskötetet (*Ez nem az a környék*, 2015) a novellákat tartalmazó – ám inkább novellafüzérként működő – *Salgó Blues* követte (Scolar, 2018), idén pedig szintén a Scolar gondozásában látott napvilágot a második verseskötet *Amire telik* címmel. A három kiadvány között komoly tematikai átfedés van, sőt, ha hozzájuk olvassuk a készülő *Lyukóvölgy*ből megjelent részleteket, akkor még biztosabban állíthatjuk, hogy Juhász Tibor tudatosan építi a pályáját. A társadalomábrázolási igény szépen nyomon követhető a novellákban és a versekben is: mélyszegény, illetve lakótelepi környezetet, kisebbségi és munkásosztálybeli karakterek, s a hozzájuk kapcsolódó élethelyzetek jelennek meg a művekben. Tehát a társadalom marginális szereplőiről olvashatunk. Ebből a szempontból Juhász Tibor írásai természetesen illeszkednek a kortárs irodalom szociálisan érzékeny áramlatába. A jelenséget az irodalmi reflexió – legyen szó bármely hasonló témában alkotó szerzőről – leginkább a szociopoétika, illetve a szegénységirodalom kifejezésekkel kísérli meg körülírni. Annyi bizonyos, hogy a kortárs érdeklődés (Borbély Szilárdtól kezdve Erdős Virágon, Kiss Tibor Noén, Szilasi Lászlón vagy Tóth Krisztinán át a húszas-harmincas éveikben járó szerzőkig) mélyebb történeti beágyazottsággal bír. A rendszerváltás körüli regényirodalom egyes darabjai (főleg Krasznahorkai László és Bodor Ádám művei), a hatvanas–hetvenes években induló szociológiai szemléletű írók (Konrád György, Csalog Zsolt vagy Tar Sándor), illetve a két világháború közötti szegénységrepresentációk (József Attilától és Illyés Gyulától Déry Tiborig vagy Gelléri Andor Endréig) akkor is a téma állandóságáról tanúskodnak, ha köztudottan voltak olyan időszakok (így az ötvenes évek szocialista irodalma), amikor a szegénységet nem nagyon volt szabad ábrázolni.

A hevenyészett felsorolás persze csak nagyvonalú felrajzolása annak a történeti kontextusnak, melyhez Juhász Tibor pályakezdése csatlakozik. Fontosabb kérdés talán, hogy milyen tétellel bír a szerző szociális érzékenysége. A magam részéről ódzkodom a szegénységirodalom tisztán tartalmi ka-

Scolar Kiadó
Budapest, 2021
68 oldal, 1790 Ft

tegoriájától, a szociopoétika fogalmát termékenyebbnek tartom. A marginális társadalmi csoportokról szóló beszéd elemi igénye a láttatás. Ebben az értelemben olyanfajta közösségi irodalomról beszélünk, melynek tárgya – tematikus történetisége ellenére is – egyrészt alulreprezentált, másrészt körülleglik a demagóg prekonceptiók. A valóságra vonatkoztatottság, provokatívabban fogalmazva a proaktivitás és a mások nevében szólás szerzői igénye a bárdköltészeti szerepmoddell idézheti, amennyiben a szövegek megszólalója e marginális világ belső szereplőjeként tűnik fel. Juhász Tibornál viszont nem teljesen erről van szó. A *Salgó Blues*ban megjelenített narrátor (a *Helytörténet* című záródarab szerint) olyan modelliként tekint a szereplőkre, akikből megél, tehát a literátus író bizonyos értelemben távolságtartó pozíciójába helyezkedik azzal együtt, hogy a rögzítés igényével is természetes részévé válik a novellák világának, belső nézőpontból beszél, sőt, gyakran kivételesen egészséges empátiával (anélkül, hogy patetikussá vagy sajnálkozóvá válna). Az *Ez nem az a könnyék* verseinek beszélőjét is hasonló kettősség jellemzi. A kötetnyitó versben (*A harangszót várják*) egészen az utolsó kifejezésig személytelen a dikció, az „én” váratlanul érkezik meg a zárlatba, ugyanakkor a „gondolom” szó hangsúlyossá teszi a nézőponti ábrázolást, tehát ismét a kívül-belül kettősségével találkozunk. A verset érdemes egészben idézni:

*Itt a szívek helyén üres konzervek
vannak, azokba gyűjtik a könnyek
helyett hulló esőt, mikor megtelnek,
cserepes bőrüket nedvesítik vele.*

*Az aprópénzt éhes zsebekbe rejtik,
és aki beléjük nyúl, koszból gömbölyödött
galacsinokat talál, meg dohányzsemcséket.*

*A tekintetek nem akadnak fenn
a megroggyant házak közötti
szemétdombokon, alig rebbenve
átsiklanak a félig földbeavájt
autóroncsokon, a sárba fulladt utcák
tengerén, a telep mögötti völgyön,
dombokon, s egy messzi templom
csúcsára szegeződnek.*

A harangszót várják, gondolom.

Jól látszik a szövegből, hogy már az első kötet legelső költeményében is tudatosan pozicionálja magát a marginális csoportot megjelenítő beszélő. A verssorokba tördelt leírás kevés – ám annál hatásosabb – költői képpel él, a szöveg legalább annyira epikus, mint lírai. A műnemi problémák taglalása előtt viszont egy dolgot mindenképp tisztázni kell Juhász Tibor műveivel kapcsolatban: amit csinál, az messzemenőkéig megfelel a Sartre-féle „elkötelezett irodalom” eszméjének. Az „elkötelezettség” ebben az értelemben nem csupán tartalmi (itt: társadalmi-szociológiai) értelemmel bír, legalább annyira nyelvi kérdés: Juhász Tibor az esettek ábrázolásához érvényes formákkal dolgozik, versei és elbeszélései nyelvi értelemben is felelős alkotói etikával bírnak.

A már címében is provokatív *Amire telik* a kiadó műfaji meghatározása szerint verseskötet. A cím egyrészt a szegénységre utal, másrészt metapoétikus jelentést hordoz, s így kritikusi magaslabda: mire, mennyire telik hát Juhász Tibor új könyvétől? A címdalton, a

Roncstelepből származó Oravecz-mottón és a személyes ajánlason („Édesanyámnak”) kívül negyvenegy versre, három címtelen ciklusra és egy hattételes bibliográfiára a tartalomjegyzék előtt. Vegyük ezeket sorba: a címdoldalon a Scholar Live-sorozat műfajmeghatározása található („v_rs_k”), amely Juhász könyve kapcsán sajátos tétellel bír. Az *Amire telik* versei ugyanis – ahogy korábban jeleztem – legalább annyira prózai szövegek, mint versek. Az *Ez nem az a környék* darabjaihoz képest még kevesebb líraiság érzékelhető, a költészet eszköztárából a trópusokkal szemben az alakzatok kerülnek egyértelmű túlsúlyba, a kötet depoetizáltsága pedig egyértelműen megidézi a hetvenes évek lírafordulatának ikonikus szerzőit, közülük is elsősorban Oravecz Imrét. Nem véletlen tehát az *Egy földterület növénytakarójának változása* című 1979-es kötetből származó mottó:

ha senki sem háborgatja, egy épen maradt tömlőből teleszívja tüdejét a sok éve pumpált, még kevésbé szennyezett levegővel az idős telepőr, és beül valamelyik poros vezetőülésre, pipára gyűjt, kinéz a törött szélvédőüvegen, és a hivatásos sofőrökre gondol, akik tönkre mentek ebben a nézésben

Sokatmondó, hogy a könyv mottójául egy olyan prózavers zárlatát választotta a szerző, amely a munkásosztályt képviselő telepőr leíró jellegű ábrázolásában nyelvi mintaként szolgál, ráadásul megjelenik benne az *Amire telik* első ciklusából ismerős reflexivitás, illetve a harmadik szakaszt uraló feszültség, amely a haladás (leginkább a műszak utáni közlekedés) és az állóképi, fotószerű megjelenítés között áll fenn. A második – legtöbb szöveget tartalmazó – ciklus pedig előbb egy bolti eladó szemszögéből villant fel jeleneteket (leginkább a lopás témakörében), majd a várandósságot és a szüléséget a bántalmazással összekapcsoló szemelvényeket olvashatunk, végül a szegregátumban élők lakhatási körülményeiről. A kötetvégen található szakirodalmi jegyzékben szereplő könyvek egyes passzusai eredeti vagy torzított formájú ready made-ként épülnek be a szövegekbe, a bibliográfia funkciója viszont első ránézésre problémásnak tűnik. A tudományos stílus versebe emelésének van hagyománya a magyar költészetben, elég csak Petri György egyes verseire gondolni, ráadásul a szakirodalmakból származó részekben a bibliográfia nélkül is felismerhető a tudományos nyelvhasználat („A telepre az 50-es években vezetőik be a villanyt, / egy évtizeddel később a magasabban fekvő / részekben a vízellátást is megoldották” – *Cegajosok*). A bibliográfia könyv végi jelenléte mégis szimpátiát kelt: affirmatív igényt látok benne, amely felhívja a figyelmet arra, hogy a magyarországi közbeszédben leginkább heurisztikák által megítélt szegregátumot módszeresen (például tudományos módszerességgel) célszerű kezelni. Ráadásul a kötet versei több nyelvi regisztert elegyítenek, melyek közül a tudományos stílus nem kap kitüntetett szerepet. A leginkább kihagyásokkal és a fotografikus rögzítés eszközével élő fegyelmezett beszédmód mellett – leginkább az első ciklusban – a többségi társadalom ítéleteinek legalább akkora teret szán a szerző, mint a tudományos nyelvhasználatnak. A kívülálló ítélete már a kötetnyitó *Szükség* című versben megjelenik („Ha segítyt kapnak, drogra, italtra költik”), az *Elfogyasztani, tönkretenni* című darab pedig egyenesen ezt a fajta beszédmódot teszi szervezőelvvé („Hónapról hónapra / így csinálják, segélyosztáskor / mindenből újat vásárolnak, / hogy megint legyen mit / elfogyasztani, tönkretenni”). A szövegekben megjelenített regiszterek tehát termékeny feszültségbe kerülnek egymással: a távolságtartó tudományos módszeresség a demagóg közvélekedéssel, a leíró, állóképszerű ábrázolás az elliptikus retorikával („A vonulatok összeérnek, / lebuknak, felszöknek, és ahol a vonalak tompább / szöveget zárnak, ott elnéptelenedett települések” – *Ajnácskő felől*), a második ciklusban felerősödő személyesség az objektivitással („Telefonszámokat, honlapokat ajánlottam / neki, újabb és újabb történeteket találtam / ki a barátaimról, hogy tudja, nincs egyedül. / A felkaptörése után sírt először” – *Szem előtt*). A regiszterkeverésből adó-

dó kettősségek nyomán keletkező esztétikai feszültség megítélésem szerint egyetlen célt szolgál: hogy az olvasó impulzív módon szembesüljön a szociológiai értelemben vett szegénységgel. Ha úgy tetszik, esztétikai segélykiáltásról van szó, így válik elkötelezetté Juhász Tibor kötete.

Egyetlen erényről nem szóltam még: a következetesség nem csupán a kötetkoncepción, illetve a különböző beszédmódok elegyítésén látszik, hanem a könyv vastagságán is. A kritika elején a mennyiségi szempont mellett a szerző szerkesztői tevékenységét emeltem ki. A szigorú szerkesztésmód a korábbi kötetekhez hasonlóan az *Amire telik*nek is sajátja: vékony könyvekről van szó, melyeken – a kihagyásos retorikától függetlenül is – látszik a szűkszavúság igénye, a lehető legfeszesebbre húzott szöveg ideája. Ez viszont nehézségeket is jelenthet a továbbiakra nézve: az *Amire telik* költői potenciáljának vizsgálatakor nem lehet elhallgatni, hogy Oravecz Imre költészete egyes verseken túl erős nyomot hagy. Véleményem szerint ez a kisebb probléma (mégiscsak egy fiatal költő harmadik könyvéről beszélünk). Komolyabb kérdésnek tűnik viszont, hogy a szociográfia elkészülte után (vagy épp azzal párhuzamosan) milyen verseket kezd el írni Juhász Tibor. Az ellipszis és a leírás retorikájának elmélyítése járható, de őszintén szólva unalmasabb útnak tűnik, a trópusok felé történő visszafordulás viszont annál izgalmasabb lehet, nem véletlenül idéztem egészében *A harangszót várják* című költeményt az első verskötet elejéről, mely egy gyönyörű költői képpel indul.

Az *Amire telik* erős verseket tartalmazó konceptkönyv, mely a szegénység gyűjtőfogalma alá tartozó társadalmi csoportok megjelenítését hiteles formában végzi el, és sok erős szöveget tartalmaz (jómagam az *Átfér a nyomor* és a *Ráhagyás* című versekhez tértem vissza többször is). A depoetizált nyelvhasználatot messzemenőig indokoltnak látom, ugyanakkor nem tudom elhallgattatni a bennem élő konzervatív olvasót, aki több klasszikus értelemben vett lírai ingerre vágyik. Juhász Tibor tudatos és fegyelmezett költői attitűdjében az eddig olvasottak alapján katartikus versek is rejlenek. Bízom benne, hogy az önmagát egytémás szerzőként meghatározó költő a jövőben más témákban is kipróbálja majd magát, és a szegénységen kívüli irodalmat is gazdagítani fogja.